

Standpunt Zoogdierverseniging met betrekking tot Afrikaanse varkenspest

De Zoogdierverseniging zet zich nationaal en internationaal in voor de studie en bescherming van in het wild levende zoogdieren en hun leefgebieden. Op nationaal niveau betekent dit dat de Zoogdierverseniging duurzame populaties van inheemse wilde zoogdiersoorten nastreeft. De focus ligt daarbij op duurzame populaties en niet zozeer het individuele dier. De omgang met wilde zoogdieren moet gebaseerd zijn op kennis, maar evengoed is ook maatschappelijk draagvlak een belangrijke randvoorwaarde en eventuele acties zijn context afhankelijk.

Inleiding & achtergrond

Sinds 2007 is Afrikaanse varkenspest (AVP), een voor varkensachtigen dodelijke en zeer besmettelijke ziekte, aanwezig in Europa. De ziekte heeft zich vanuit Georgië verspreid over het Europese continent en heeft geleid tot massale sterfte in populaties wilde zwijnen in grote delen van Europa en Rusland en grote problemen in de varkenshouderij in diverse Europese landen. In West-Europa was Afrikaanse varkenspest recent nog afwezig, maar in september 2018 is de ziekte geconstateerd bij wilde zwijnen in Wallonië. Een besmetting op meer dan 1500 km van de dichtstbijzijnde besmettingshaard. Hoe het virus daar terecht is gekomen is onduidelijk, maar alle betrokkenen en deskundigen zijn het erover eens dat het virus door menselijk handelen in het gebied terecht moet zijn gekomen.

Bij een besmetting door Afrikaanse varkenspest sterft ca. 99%-100% van de aanwezige zwijnen. Afrikaanse varkenspest vormt daarmee een zeer ernstige bedreiging voor de inheemse populaties wilde zwijnen in Nederland. Behalve voor onze inheemse populaties zwijnen is de ziekte ook een ernstige bedreiging voor de varkenshouderij in Nederland. Mocht het virus in Nederland verschijnen, dan zal dat grote ecologische en economische gevolgen hebben en zelfs nu zijn de gevolgen reeds merkbaar, nog voordat de ziekte in Nederland is geconstateerd. Dat gegeven vormde de aanleiding voor de Zoogdierverseniging om een standpunt te formuleren hoe, op basis van de uitgangspunten van de Zoogdierverseniging, om te gaan met de dreiging van Afrikaanse varkenspest en heel specifiek te bepalen welke acties nodig zijn om zwijnen populaties in Nederland een duurzame toekomst te bieden.

De huidige situatie

Het wild zwijn is een inheems wild zoogdier, met een belangrijke ecologische functie¹. De soort komt voor in het oosten, midden en zuiden van Nederland. Wettelijk gezien (Wet Natuurbescherming) worden twee typen leefgebieden onderscheiden. Enerzijds de erkende leefgebieden Veluwe, de Meinweg en het Meerlebroek en anderzijds 'de rest van Nederland' waar een nulstandbeleid van kracht is: alle aanwezige zwijnen in deze gebieden zouden moeten worden afgeschoten (al ontbreekt hiervoor een wettelijke basis). In de praktijk (b)lijkt dit beleid niet houdbaar, gezien het feit dat deze populaties stand houden en zich uitbreiden². In een aantal provincies wordt dan ook een pragmatischer 'nulschade beleid' toegepast. Uit onderzoek blijkt dat de wilde zwijnen buiten de

¹ Zie o.a. Groot Bruinderink, G. & J. Dekker (red) 2010. Wilde Zwijnen KNNV Uitgeverij & Zoogdierverseniging, Zeist / Nijmegen, P34-36

² zie ook <https://www.naturetoday.com/intl/nl/nature-reports/message/?msg=20187> en <https://www.jagersvereniging.nl/jagersvereniging-presenteert-standpunt-op-nulstandbeleid/>

erkende leefgebieden veelal afkomstig zijn van andere buitenlandse populaties en uit al dan niet opzettelijke introducties³.

In Nederland worden op grote schaal (huis)varkens gehouden (12,6 miljoen dieren in 2017) voor de productie van vlees. Hiervan wordt 92% gehouden in de provincies Noord-Brabant (47%), Gelderland (16%), Limburg (15%) en Overijssel (13%). Deze vier provincies herbergen ook het overgrote deel van de wilde zwijnen in Nederland.

Verspreiding van de ziekte

In wilde populaties zwijnen verspreidt Afrikaanse varkenspest zich met name door contact tussen zwijnen onderling, waarbij ook kadavers van besmette dieren een bron van infectie zijn en dat langdurig blijven. Bij direct contact tussen wilde zwijnen en gehouden varkens kan de ziekte overspringen tussen gehouden varkens en wilde zwijnen en vice versa.

Direct contact tussen wilde zwijnen en gehouden varkens vindt alleen plaats bij open houderij-systemen. In Oost-Europa zijn zulke systemen wijdverbreid, maar in Nederland wordt slechts een zeer klein deel⁴ gehouden in open systemen: kinderboerderijen, scharrelvarkens, biologische varkens, varkens in de achtertuin etc. Besmetting van gesloten varkenshouderij systemen is vrijwel alleen mogelijk via de mens of door de mens verplaatste vervoermiddelen of materialen.

Een zeer belangrijke vector in het verspreiden van het virus is de mens: via contact met besmette dieren of hun overblijfselen in het veld of op besmette bedrijven, via besmet vlees, via onjuiste verwijdering van besmette kadavers, etc.

Met de recente uitbraak van Afrikaanse varkenspest in België lijkt de kans dat het virus overspringt naar Nederland een stuk realistischer geworden. Overigens schatten deskundigen de kans dat het virus (weer) uit Oost-Europa overspringt (via menselijke activiteiten) als minstens even groot in. Een stringente aanpak die gericht is op inperking van de ziekte⁵ zoals in Tsjechië met succes is uitgevoerd, is kansrijk en kan de ziekte indammen. Tsjechië is er daardoor, naar verluidt, in geslaagd het predicaat AVP-vrij terug te krijgen.

Hoe voorkom je de verspreiding van AVP

De belangrijkste besmettingsroute zijn dus de activiteiten van mensen. Het voorkómen van een uitbraak ligt daarom vooral in het voorkómen van het binnenslepen van Afrikaanse varkenspest door menselijke activiteiten. Om een besmetting van gehouden varkens of wilde zwijnen met AVP te voorkomen is het belangrijk om contact met (besmette) wilde zwijnen te voorkomen, door leefgebieden van de soort niet buiten de paden te betreden. Indien betreding van leefgebied buiten paden en wegen toch nodig is i.v.m. het uitoefenen van beheerwerkzaamheden, jacht, onderzoek of anderszins, werk dan volgens strikte hygiëneprotocollen en reinig achteraf kleding en schoeisel. Het is zeer belangrijk dat varkensvleesproducten en eten in het algemeen niet in de natuur terecht komen. Gooi etenswaren thuis weg of in een goed afsluitbare afvalbak, zodat ongewilde verspreiding door vogels of andere dieren niet mogelijk is.

Op varkenshouderijen gelden reeds strikte hygiëneprotocollen, maar ook toeleveranciers, afnemers en logistiek medewerkers moeten doordrongen zijn van het belang van een goede hygiëne.

³ Zie o.a. Groot, A. de, H. Jansman & T. Hofmeester 2014. Verwantschap en herkomst van de Limburgse populaties van het Wild zwijn. *Natuurhistorisch Maandblad*, 103(7), 177-182.

⁴ Circa 1%: er zijn ca 100.000 biologisch gehouden varkens (CBS, via artikel Boer in Business) dat is 0,8%, Daar komen nog andere houderijen bij.

⁵ Zie o.a. <https://www.boerderij.nl/Varkenshouderij/Nieuws/2018/10/EU-bepleit-Tsjechische-aanpak-Afrikaanse-varkenspest-343660E/>

Voor eenieder geldt dat goede voorlichting van het publiek en andere betrokkenen belangrijk is. Essentieel zijn ook duidelijke en heldere instructies voor professionals die werkzaam zijn in het buitengebied of in contact komen met varkenshouderijen. De overheid dient hier goed op toe te zien en streng te handhaven. Op deze wijze kan de kans op een besmetting door menselijke activiteiten hopelijk sterk worden verkleind.

Besmettingsroute dier

De belangrijkste besmettingsroute van varkens en wilde zwijnen is de mens, maar besmetting van dier op dier is ook mogelijk. Dat betekent dat strikte hygiëne-protocollen moeten worden gevolgd bij uitwisseling van gehouden varkens tussen bedrijven of verschillende locaties van hetzelfde bedrijf. Het is zeer belangrijk dat gehouden varkens gescheiden worden gehouden van wilde zwijnen (en vice versa) door bijvoorbeeld dubbele afrasteringen. Open houderij-systemen moeten maximaal investeren in isolerende maatregelen en (dubbele) afrasteringen, omdat het binnen houden van gehouden varkens geen structurele maatregel is. Uitloop van huisvarkens is voor open houderijen een cruciaal onderdeel van de bedrijfsfilosofie en ook maatschappelijk gewenst.

Mocht het toch gebeuren dat een populatie wilde zwijnen besmet raakt, dan is de Tsjechische aanpak een goede maatregel: het afzonderen/isoleren van besmette leefgebieden van wilde zwijnen. Hierdoor wordt dispersie van eventuele besmette zwijnen voorkomen en kan maximale rust in een gebied worden gecreëerd. Daarmee wordt voorkomen dat besmette zwijnen worden opgejaagd en buiten het afgeschermd leefgebied terecht komen. De populatie binnen het afgeschermd gebied moet als verloren worden beschouwd. De zwijnen zullen vrijwel allemaal sterven aan AVP. De resterende zwijnen moeten na verloop van tijd ook afgeschoten worden om het virus uit te roeien. Het is zeer belangrijk dat overheden in de leefgebieden scherp toezicht houden op het (illegaal) verslepen, vangen of uitzetten van zwijnen. Al deze activiteiten kunnen leiden tot het verspreiden van AVP, wat te allen tijde voorkomen moet worden.

Standpunt Zoogdiervereniging

Op basis van de bovenstaande informatie heeft de Zoogdiervereniging de volgende standpunten geformuleerd in relatie tot AVP:

1. In Nederland is binnen en buiten de erkende leefgebieden ruimte voor populaties wilde zwijnen en deze ruimte dient er te blijven. Wilde zwijnen zijn een inheems element van onze fauna en een belangrijke factor voor de kwaliteit van ecosystemen.
2. Populaties wilde zwijnen in Nederland dienen goed beschermd te worden tegen besmetting met AVP. Om de kans dat Afrikaanse varkenspest Nederland bereikt te minimaliseren dient de meeste energie gericht te zijn op de route mens en diens activiteiten.
3. De nulstandgebieden zijn niet houdbaar gebleken. Door natuurlijke dispersie uit de leefgebieden en vanuit Duitse en Belgische populaties zullen wilde zwijnen terugkomen na uitroeiing en dus aanwezig blijven buiten de erkende leefgebieden.
4. Beheer van wilde zwijnenpopulaties dient er op gericht te zijn conflicten met menselijk medegebruik te voorkomen. Dat kan via inrichting van leefgebieden (rasters rondom kwetsbare gewassen, verkeersmaatregelen, etc.) en via een gedifferentieerd populatiebeheer gericht op populatiedichtheden die passen bij een gebied. In grotere aaneengesloten natuurgebieden wordt populatiebeheer gekoppeld aan de draagkracht van het ecosysteem en in meer cultureel gebieden aan menselijk gebruik. Hierbij is (grensoverschrijdende) samenwerking cruciaal, met buitenlandse overheden, natuurbeschermers, jagers en de agrarische sector.

5. Op het schaalniveau van Europa moeten we erop voorbereid zijn dat AVP voor langere tijd aanwezig zal zijn. Dit betekent dat alleen een structureel houdbare aanpak zinvol is, korte termijn maatregelen dienen hooguit om acute risico's te beperken of om het versneld bereiken van een houdbare situatie (bijvoorbeeld een gewenst/acceptabel populatieniveau in een gebied) te bewerkstelligen.
6. Speciale aandacht is nodig voor open varkenshouderijsystemen. Hier dient op gebiedsniveau gekeken te worden: is de ligging van deze bedrijven ten opzichte van wilde zwijnenpopulaties houdbaar (met toepassing van maatregelen), en zo nee: wat is de meest kosteneffectieve oplossing in maatschappelijke en economische zin? De varkenshouderij weg, wilde zwijnen weg, wilde zwijnen op afstand houden, veel lager populatieniveau, aanpassen inrichting (bijv. dubbele draad) of een combinatie van deze mogelijke oplossingen?
7. Om de route 'dier' zo min mogelijk kans te bieden is het voorkómen van dispersie de belangrijkste maatregel. Dit betekent zoveel mogelijk rust in leefgebieden en populatiedichtheden die passen bij de natuurlijke draagkracht van die gebieden. Eventuele reductie van dichtheden met methoden die de rust zo min mogelijk verstoren. Intensief bejagen met bijvoorbeeld drijfjacht past daar niet bij.
8. Met alle partijen en betrokkenen voorbereid zijn op een puntinfectie. In besmette gebieden (nu dus nog alleen Zuid-België) zal via een ecologisch slimme aanpak het virus ingedamd moeten worden en zo mogelijk uitgeroeid (Tsjechische aanpak). Hiervoor dienen de verantwoordelijkheden en aanpak afgestemd te zijn en de draaiboeken klaar te liggen.
9. Als er een populatiereductie nodig is dienen methoden als vangkooien voorrang te krijgen op afschot.
10. Indien één of meer van de voorgaande punten extra afschot van wilde zwijnen vraagt met eventueel extra afschotmiddelen dan gebeurt dit alleen door of onder aansturing van professionele organisaties als terreinbeheerders of (semi)overheden.
11. Bovenstaande betekent dat we op basis hiervan (hernieuwde) gebiedsplannen moeten maken voor het beheer van wilde zwijnenpopulaties. De provincies zijn hiervoor op de 1^e plaats verantwoordelijk.